

جمهوری اسلامی ایران
وزارت جهاد کشاورزی

موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی،
اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و
توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۶۶ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۰۴/۳

مطالب این شماره

ارائه تصویری از تجارت بخش کشاورزی با کشورهای
اوراسیا..... ۲

تهیه‌کننده: کتابون شمشادی

ویراستار: مجتبی پالوج

این موسسه با کمال احترام و سپاس، پذیرای نظرات ارزشمند خوانندگان

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ شماره: ۸۸۱۹۶۶۶۰ صندوق پستی: ۱۵۱۵ - ۱۵۸۱۵ کدپستی:

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir

<https://www.agri-peri.ac.ir>

عنوان خبر: ارائه تصویری از تجارت بخش کشاورزی با کشورهای اوراسیا

تهیه‌کننده: کتابیون شمشادی

ویراستار: مجتبی پالوج

کد: PN-4-14030403-(97)

خلاصه متن خبر

موافقت‌نامه میان ج.ا.ا و اتحادیه اقتصادی اوراسیا (شامل کشورهای روسیه، بلاروس، ارمنستان، قزاقستان و قرقیزستان) پس از حدود ۳ سال مذاکره در سال ۱۴۰۲ به اولین موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران با اوراسیا تبدیل شد. این موافقت‌نامه در مرحله تصویب توسط مجالس قانون‌گذاری ایران و پنج کشور اوراسیا قرار دارد و در هفدهم خردادماه سال جاری به تصویب دومی روسیه رسیده است. هدف از امضای این توافق‌نامه تسهیل تجارت بین کشورهای اوراسیا و ایران از طریق کاهش یا رفع موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای و حمایت از تعاملات اقتصادی و تجاری است. تلاش شده است با استفاده از مستندات آماری تاثیر این موافقت‌نامه در روند تجارت محصولات کشاورزی ایران با کشورهای اوراسیا مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

تجزیه و تحلیل

بر اساس جدول (۱)، میانگین ارزش صادرات بخش کشاورزی به کشورهای اوراسیا در دوره قبل از اجرای موافقت‌نامه^۱ برابر ۲۶۶ میلیون دلار بوده که در دوره بعد از اجرا با بیش از دو برابر افزایش به ۵۶۸ میلیون دلار افزایش یافته است. میانگین

ارزش واردات بخش کشاورزی نیز در دوره مشابه از ۴۶۵ میلیون دلار به ۹۹۱ میلیون دلار افزایش یافته است.

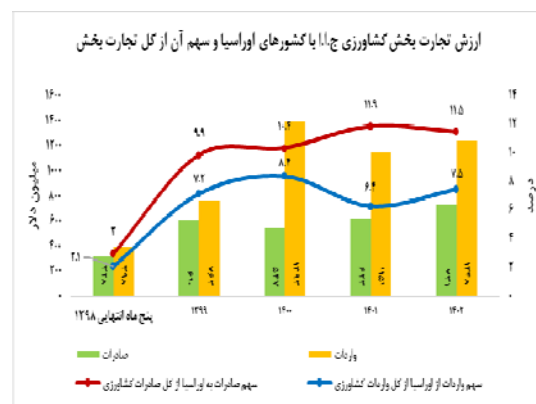
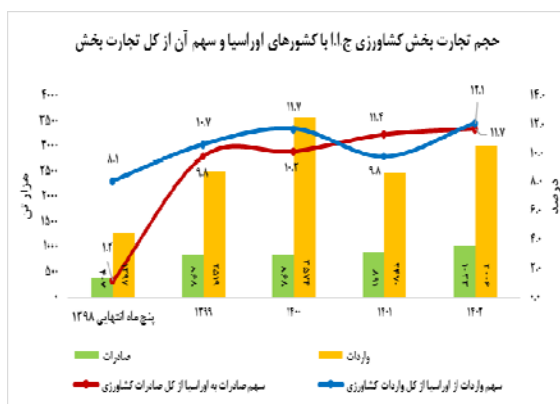
به بیانی دیگر، سهم صادرات بخش کشاورزی از کل صادرات به اوراسیا در دوره قبل از اجرا به طور میانگین برابر ۴۹ درصد ارزشی و ۲۲ درصد وزنی بوده که در دوره پس از اجرا به ۵۰ درصد ارزشی و ۳۰ درصد وزنی افزایش یافته است. ارقام نشان‌دهنده آن است که اگر چه سهم صادرات به اوراسیا به لحاظ وزنی افزایش یافته اما به لحاظ ارزشی تغییر چندانی محسوس رخ نداده است. اما در طرف مقابل، سهم واردات بخش کشاورزی از کل واردات از اوراسیا در دوره مورد بررسی، افزایش قابل ملاحظه‌ای یافته است. بطوریکه سهم وزنی واردات از ۷۵ درصد به ۸۵ درصد و سهم ارزشی از ۵۴ درصد به ۷۰ درصد رشد یافته است. بنابراین، با اجرای موافقت‌نامه اوراسیا واردات بخش کشاورزی افزایش یافت ولیکن در افزایش صادرات بخش موثر نبوده است. همانطور که در نمودار (۱) نیز نشان داده شده است، ارزش صادرات بخش کشاورزی طی سال‌های بعد از اجرا از رشد ملایم و بطئی برخوردار بوده (۴ درصد) و از ۶۱۰ میلیون دلار به ۷۳۱ میلیون دلار افزایش یافته است. البته تامین نیازهای داخلی کشور با توجه به شرایط تحریم، محدودیت‌های نقل و انتقال ارز و بحران افزایش قیمت جهانی در آغاز جنگ روسیه و اوکراین، موضوع مهمی است که با اجرای این موافقت‌نامه روند آن تسهیل شده است.

^۱ . به منظور ارائه تصویری مناسب از تجارت بخش کشاورزی با اوراسیا و مقایسه تجارت آن قبل و بعد از اجرای موافقت‌نامه، سال‌های ۹۷-۱۳۹۴ و هفت ماه ابتدایی (منتهی به مهر ماه) سال ۱۳۹۸، به عنوان دوره پیش از اجرای موافقت‌نامه و سال‌های ۱۴۰۲-۱۳۹۹ و پنج ماه پایانی سال ۱۳۹۸ (آبان الی اسفندماه) به عنوان دوره بعد از اجرای موافقت‌نامه در نظر گرفته شده است.

جدول (۱): مقایسه شاخص های تجاری قبل و بعد از اجرای موافقت نامه اوراسیا

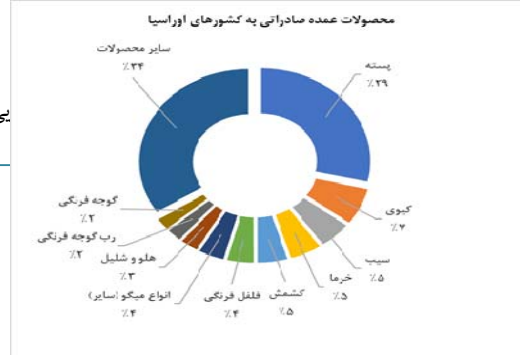
شاخص		سال های ۹۷-۱۳۹۴ و هفت ماه منتهی به مهرماه ۱۳۹۸	پنج ماه انتهایی (آبان الی اسفند) ۱۳۹۸ و سال های ۱۳۹۹-۱۴۰۲
صادرات			
میانگین حجم صادرات به کشورهای اوراسیا (هزار تن)			
		۱۳۱۷	۲۶۸۸
میانگین ارزش صادرات به کشورهای اوراسیا (میلیون دلار)			
		۵۳۸	۱۱۳۷
میانگین حجم صادرات بخش کشاورزی به کشورهای اوراسیا (هزار تن)			
		۲۹۶	۸۱۳
میانگین ارزش صادرات بخش کشاورزی به کشورهای اوراسیا (میلیون دلار)			
		۲۶۶	۵۶۸
وزنی	ارزشی	سهم صادرات بخش کشاورزی از کل صادرات به اوراسیا (درصد)	
		۲۲	۳۰
وزنی	ارزشی	سهم صادرات بخش کشاورزی به کشورهای اوراسیا از کل صادرات بخش (درصد)	
		۴۹	۵۰
وزنی	ارزشی	سهم صادرات بخش کشاورزی از کل صادرات به اوراسیا (درصد)	
		۵	۹
واردات			
میانگین حجم واردات از کشورهای اوراسیا			
		۱۸۲۹	۳۰۱۰
میانگین ارزش واردات از کشورهای اوراسیا			
		۸۶۵	۱۵۱۴
میانگین حجم واردات بخش کشاورزی از کشورهای اوراسیا			
		۱۳۷۲	۲۵۷۳
میانگین ارزش واردات بخش کشاورزی از کشورهای اوراسیا			
		۴۶۵	۹۹۱
وزنی	ارزشی	سهم واردات بخش کشاورزی از کل واردات به اوراسیا (درصد)	
		۷۵	۸۵
وزنی	ارزشی	سهم واردات بخش کشاورزی از کشورهای اوراسیا از کل واردات بخش (درصد)	
		۵۴	۷۰
وزنی	ارزشی	سهم واردات بخش کشاورزی از کشورهای اوراسیا از کل واردات بخش (درصد)	
		۸	۱۱
		۵	۶

ماخذ: گمرک ج.ا.ا و محاسبات

نمودار (۱): روند ارزش تجارت بخش کشاورزی با کشورهای اوراسیا

ماخذ: گمرک ج.ا.ا و محاسبات

اوراسیا از صادرات کل محصولات مذکور نیز افزایش یافته است. اما در خصوص محصولاتی چون سیب، خرما و هلو علاوه بر کاهش ارزش صادراتی، سهم صادرات به کشورهای اوراسیا نیز تقلیل یافته که به منزله از دست رفتن بازارهای صادراتی و کاهش سهم ایران می‌باشد.

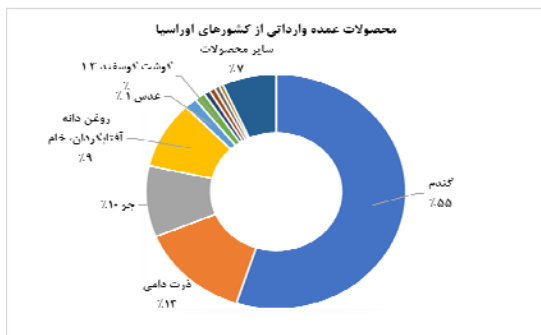
جدول (۲)، مقایسه ارزش و سهم صادرات محصولات عمده صادراتی در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۲ (واحد: میلیون دلار، درصد)

محصول	۱۳۹۹		۱۴۰۲	
	ارزش صادرات	سهم %	ارزش صادرات	سهم %
پسته	۱۳۲	۱۰	۱۳۲	۲۰
کیوی	۳۴	۳۲	۶۱	۴۷
سیب	۱۰۶	۳۳	۱۳	۳
خرما	۴۱	۱۴	۳۲	۹
کشمش	۳۸	۱۶	۳۸	۱۹
فلفل فرنگی	۲۴	۴۷	۵۸	۷۳
انواع میگو (سایر)	۶	۱۵	۴۸	۴۸
هلو و شلیل	۳۵	۵۱	۲۰	۳۲
رب گوجه فرنگی	۱۸	۱۰	۳۳	۲۳
گوجه فرنگی	۱۷	۵	۲۹	۹

ماخذ: گمرک و ج.ا.

* نشاندهنده سهم صادرات محصول به کشورهای اوراسیا از کل صادرات محصول می‌باشد.

در نمودار (۳)، محصولات عمده وارداتی از کشورهای اوراسیا در دوره بعد از اجرای موافقت‌نامه نشان داده شده است. در این دوره گندم بیش از ۵۰ درصد واردات به خود اختصاص داده است. روغن خام آفتابگردان، عدس، گوشت گوسفند، کنجاله آفتابگردان، روغن خام سویا، توتون و تنباکو و سبزیجات غلافدار خشک شده (سایر) از دیگر محصولات عمده وارداتی می‌باشند که هر کدام سهمی کمتر از یک درصد از واردات را داشته‌اند.

نمودار (۲) محصولات عمده صادراتی به کشورهای اوراسیا در دوره زمانی ۱۳۹۸-۱۴۰۲ (پنج ماه پایانی)

ماخذ: گمرک ج.ا. و محاسبات

در نمودار (۲) محصولات عمده صادراتی به کشورهای اوراسیا در دوره بعد از اجرای موافقت‌نامه نشان داده شده است. بر این اساس، در دوره مورد بررسی بطور میانگین ۲۹ درصد از صادرات بخش کشاورزی به اوراسیا، مربوط به محصول پسته بوده است. محصولاتی همچون کیوی، سیب، خرما و کشمش در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

در جدول (۲)، ارزش صادرات محصولات عمده صادراتی و سهم آن از صادرات کل محصول در سال شروع اجرای موافقت‌نامه (۱۳۹۹) و آخرین سال بر اساس اطلاعات موجود (۱۴۰۲) آورده شده است. بیشترین افزایش در خصوص انواع میگو (سایر) صورت گرفته؛ بطوریکه در سال ۱۳۹۹ حدود ۱۵ درصد از صادرات انواع میگو به کشورهای اوراسیا تعلق داشته در حالیکه این شاخص در سال ۱۴۰۲ تقریباً به ۴۹ درصد افزایش یافته است. بنابراین، شناسایی حوزه‌های صادراتی بر اساس نیاز و سلیقه اعضای اتحادیه اوراسیا به منظور توسعه بازارهای صادراتی و افزایش سهم ایران در آن کشورها به منظور ارتقای سهم صادرات بخش کشاورزی و افزایش بهره‌مندی بخش از مزایای موافقت‌نامه تجارت آزاد از نکات قابل توجه می‌باشد. محصول فلفل فرنگی و رب گوجه فرنگی نیز از جمله محصولاتی است که علاوه بر افزایش ارزش صادرات، سهم صادرات به

نمودار (۳) محصولات عمده وارداتی از کشورهای اوراسیا در دوره زمانی ۱۴۰۲-۱۳۹۸ (پنج ماه پایانی)

ماخذ: گمرک ج.ا.ا و محاسبات

در جدول (۳)، ارزش واردات محصولات عمده وارداتی و سهم آن از واردات محصول در سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۲ مقایسه شده است.

جدول (۳)، مقایسه ارزش و سهم واردات محصولات عمده وارداتی در سالهای ۱۳۹۹ و ۱۴۰۲ (واحد: میلیون دلار، درصد)

محصول	۱۳۹۹		۱۴۰۲	
	ارزش واردات	سهم ^۱	ارزش واردات	سهم
گندم	۳۰۵	۳۳.۴	۶۰.۲	۴۶.۱
ذرت دامی	۱۷۲	۶.۹	۲۶۷	۷
جو	۱۳۴	۲۶.۷	۱۵۷	۲۱
روغن آفتابگردان (خام)	۱۰۰	۱۸.۷	۸۶	۷.۴
عدس	۱۲	۱۳.۵	۲۳	۲۰.۴
گوشت گوسفند	۱۰	۳۲.۶	۵۰	۱۷.۳
کنجاله آفتابگردان	۰	۰	۱۶	۸۳.۳
توتون و تنباکو	۰	۰	۸	۸۶.۸
سبزیجات غلافدار خشک شده (سایر)	۳	۷.۷	۶	۶۸.۱

ماخذ: گمرک و ج.ا.ا

⊗ نشاندهنده سهم واردات محصول از کشورهای اوراسیا از کل واردات محصول می‌باشد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد، کنجاله آفتابگردان و توتون و تنباکو که در سال ۱۳۹۹ در فهرست محصولات وارداتی از اوراسیا قرار نداشته، در سال ۱۴۰۲ به سید محصولات عمده وارداتی اضافه گردیده که بیش از ۸۰ درصد آن از اتحادیه اوراسیا صورت گرفته است. در میان محصولات عمده وارداتی، علی‌رغم افزایش واردات روغن دانه آفتابگردان طی سال‌های مورد بررسی، سهم و ارزش واردات از اوراسیا کاهش یافته است. این در حالی است که روسیه به عنوان دومین تولیدکننده روغن آفتابگردان در جهان مطرح می‌باشد. در خصوص محصول جو نیز علی‌رغم افزایش واردات در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۳۹۹، واردات از اوراسیا کاهش یافته در حالیکه کشور روسیه بزرگترین تولیدکننده جو در جهان می‌باشد. بنابراین، می‌توان از ظرفیت موافقت‌نامه تجاری اوراسیا به منظور تامین کالاها و نهادهای اساسی با توجه به نیازهای داخلی بیشتر استفاده نمود.

توصیه‌های سیاستی برای ایران

با توجه به موقعیت ژئوپلیتیک ایران و همسایگی با کشورهای اتحادیه اوراسیا و همچنین امضای موافقت‌نامه تجارت آزاد اوراسیا، فرصت مناسبی برای کشور مهیا است تا با استفاده از پتانسیل‌های خود، سهم و منفعت خود از تجارت با اتحادیه اوراسیا را به حداکثر برساند. بدین منظور، در راستای افزایش تجارت با اوراسیا و افزایش سهم ایران در بازارهای آن، برخی از پتانسیل‌های صادراتی بخش کشاورزی پیشنهاد می‌شود:

- اگرچه عمده‌ترین گروه کالایی صادراتی به کشورهای اوراسیا، میوه و خشکبار و سبزیجات می‌باشد اما امکان توسعه و تنوع صادرات و افزایش سهم صادرات در کشورهای اوراسیا وجود دارد (جدول ۴).
- سهم ایران در بازار شیری، شکلات و کره حیوانی (ارمنستان، قزاقستان و روسیه)، پنیر (ارمنستان، قرقیزستان و روسیه)، تخم‌مرغ (قرقیزستان) و گوشت مرغ (ارمنستان، قزاقستان، قرقیزستان و روسیه) بسیار اندک بوده و یا اصلا سهمی در آن بازارها ندارد. اما با توجه به پتانسیل‌های موجود، امکان حضور در بازارهای کشورهای اوراسیا و یا افزایش سهم وجود دارد.
- با توجه به افزایش چشمگیر صادرات انواع میگو در سال ۱۴۰۲، محصولات حوزه آبی‌پروری از جمله مواردی است که با توجه به پتانسیل‌های تولید در کشور و قرار گرفتن ج.ا.ا در لیست A^۱ صادرکنندگان به اوراسیا، باید بدان توجه ویژه صورت گیرد.

^۱ فهرست A برای صادرات به اروپا و اوراسیا به فهرستی از محصولات و کالاهایی اشاره دارد که برای صادرات به این مناطق تأیید شده‌اند. این فهرست ممکن است شامل کالاهایی باشد که دارای استانداردهای کیفی و ایمنی خاصی هستند و همچنین کالاهایی که توسط کشورهای مربوطه یا بلوک‌های تجاری در اروپا و اوراسیا برای واردات قابل قبول تشخیص داده شده‌اند.

جدول (۴): محصولات که امکان حضور و یا توسعه سهم ایران در بازارهای صادراتی آن وجود دارد

کشور	محصول	ارزش واردات ۲۰۲۲ (میلیون دلار)	سهم ایران از بازار محصول	سهم کشورهای رقیب
ارمنستان	پرتقال	۱۰	۵۸٪	مصر (۱۸٪)، ترکیه (۱۵٪)، آفریقای جنوبی (۱۵٪)
	سیب	۲	۶٪	مولداوی (۴۷٪)، اکراین (۲۱٪)، فرانسه (۹٪)
	بادام	۶	۰.۲٪	امریکا (۶۳٪)، شیلی (۲۲٪)، استرالیا (۱۳٪)
	نارنگی	۸	۲۵٪	ترکیه (۳۹٪)، گرجستان (۲۳٪)، پاکستان (۹٪)
	سیب زمینی	۳	۷٪	هلند (۴۳٪)، گرجستان (۱۵٪)، آلمان (۱۵٪)
	فندق	۹	-	گرجستان (۹۳٪)، ترکیه (۶٪)
روسیه	نارنگی	۵۸۲	۰.۴٪	ترکیه (۳۵٪)، مراکش (۲۷٪)، پاکستان (۱۳٪)
	گوجه فرنگی	۳۸۷	۶٪	آذربایجان (۳۰٪)، ترکیه (۱۸٪)، چین (۱۳٪)
	سیب	۳۵۴	۱.۱٪	صربستان (۳۰٪)، مولداوی (۲۷٪)، آذربایجان (۹٪)
	انگور	۴۷۶	۴٪	ترکیه (۳۳٪)، هند (۱۴٪)، مولداوی (۱۱٪)
	پرتقال	۲۴۴	۲٪	مصر (۵۱٪)، آفریقای جنوبی (۲۳٪)، ترکیه (۱۷٪)
	هلو	۳۷۹	۵٪	ترکیه (۴۸٪)، چین (۱۳٪)، صربستان (۸٪)
	خرما	۴۸	۴۱٪	الجزایر (۲۴٪)، تونس (۲۲٪)، رژیم صهیونیستی (۷٪)
	کشمش	۲۲	۴۱٪	شیلی (۱۸٪)، ازبکستان (۱۶٪)، ترکیه (۱۲٪)
	سیب زمینی	۲۱۸	-	مصر (۴۶٪)، آذربایجان (۱۹٪)، چین (۱۲٪)، پاکستان (۱۰٪)
	گوجه فرنگی	۱۲	کمتر از یک درصد	ترکمنستان (۷۲٪)، ازبکستان (۲۷٪)
قرقیزستان	انگور	۸	۰.۲٪	ازبکستان (۸۸٪)، قزاقستان (۱۱٪)
	سیب	۱.۲	۶٪	ازبکستان (۵۳٪)، لهستان (۲۴٪)، قزاقستان (۱۰٪)
	پرتقال	۱.۲	۱۹٪	ترکیه (۳۵٪)، روسیه (۳۵٪)، قزاقستان (۱۱٪)
	سیب زمینی	۳	-	آلمان (۴۳٪)، هلند (۲۷٪)، افغانستان (۱۰٪)
قزاقستان	گوجه فرنگی	۵۴	۲٪	ترکمنستان (۶۰٪)، ازبکستان (۳۶٪)، چین (۱.۷٪)
	انگور	۵۰	-	ازبکستان (۶۲٪)، تاجیکستان (۴۷٪)
	سیب	۳۷	۱۱٪	لهستان (۶۸٪)، ازبکستان (۱۱٪)، آذربایجان (۴٪)
	هلو	۲۵	۱٪	چین (۷۳٪)، ازبکستان (۱۸٪)، ترکیه (۴٪)
	کشمش	۲۰	۱۵٪	ازبکستان (۶۹٪)، تاجیکستان (۶٪)، افغانستان (۶٪)
	پرتقال	۶	۱۳٪	ترکیه (۲۸٪)، مصر (۲۸٪)، روسیه (۱۵٪)

ماخذ: FAO، محاسبات

منابع

گمرک ج.ا.

www.Fao.org

تهران - بلوار کریمخان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان) جنوبی - خیابان رودسر - پلاک ۵
تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۹۶۶۶۰ صندوق پستی: ۱۵۱۵-۱۵۸۱۵ کدپستی: ۳۷۳۱۳-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir
ECE: ece.aperi@agri-peri.ac.ir
<https://www.agri-peri.ac.ir>